

Fonetika eta fonologia

1. GAIA: Sarrera – Oinarrizko zenbait kontzeptu

Euskal Ikasketak, 1. urtea
2019-2020

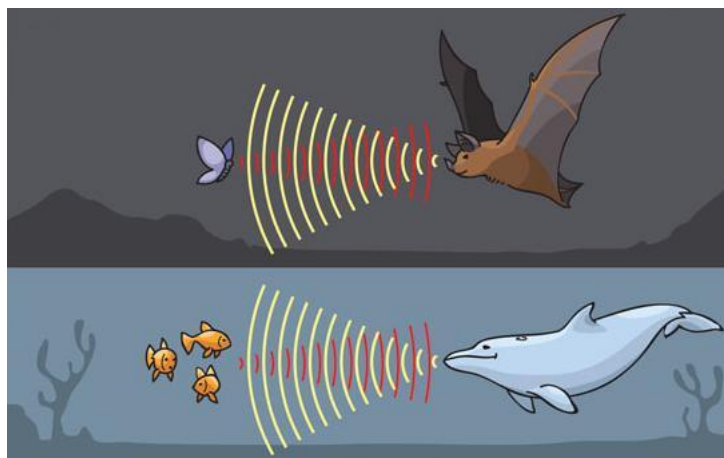
Egitura

1. Soinua eta segmentu motak
2. Fonemak
3. Fonologia eta fonetika
4. Ortografia, ikur fonetikoak, eta fonologikoak

Soinua (I)

- Zer da soinua? Uhina: partikulen mugimendua
- Gizakiok entzun dezakeguna: 20 Hz ~ 20 kHz

> 20 kHz

< 20 Hz

Soinua (II)

- Zer da ahoskatzea? Nola egiten ditugu guk soinuak? Eta komunikazio hotsak?

Hatsa, ahots-kordak, ahoa, sudurra > hotsa

<http://australianlinguistics.com/airstream-mechanisms/egressive-pulmonic/>

Soinua (III)

- Soinuek egitura akustiko jakina dute: maiztasun jakin bat eta garaiera jakin bat.
- Aldi berean, hizkuntzen soinuek bariazio ikaragarria dute ahoskatzetik ahoskatzera.
- Hizkuntzetako hotsak → Segmentuak

Segmentuak (I)

- Hizkuntzetako hotsak → Segmentuak
- **Segmentua**: komunikazio katean akustikoki edo hautematez identifikatu daitekeen unitate txikiena.
- Mota nagusiak:
  - Haizea bat ere eragozten ez dutenak: **bokalak**.
  - Gainerako hotsek modu ezberdinetan eragozten dute haizearen pasabidea: **kontsonanteak**.

Segmentuak (II)

- Segmentuak definitzeko parametroak:
  - **Ahoskamodua**: airea moldatzen duen mugimenduaren mota:
    - Herskari: airearen pasabidea guztiz eragozten du.
    - Sudurkari: airea (ahoaz gain) sudurretik ere igarotzen da.
    - Igurzkariak: azantza airea pasatzean, pasaia estutzeagatik.
    - Albokariak: airea aho bazterretatik pasatzen da.
    - Dardarkariak: dardara airea pasatzean.

Segmentuak (III)

- Segmentuak definitzeko parametroak:
  - **Ahoskagunea.** Aireak moldatzen duen mugimendua non den:
    - Ezpainbikariak
    - Horzkariak
    - Hobikariak
    - Sabaikariak
    - Belarrak
    - Ubularrak
    - Glotalak

Segmentuak (IV)

– **Ahostuntasuna:**

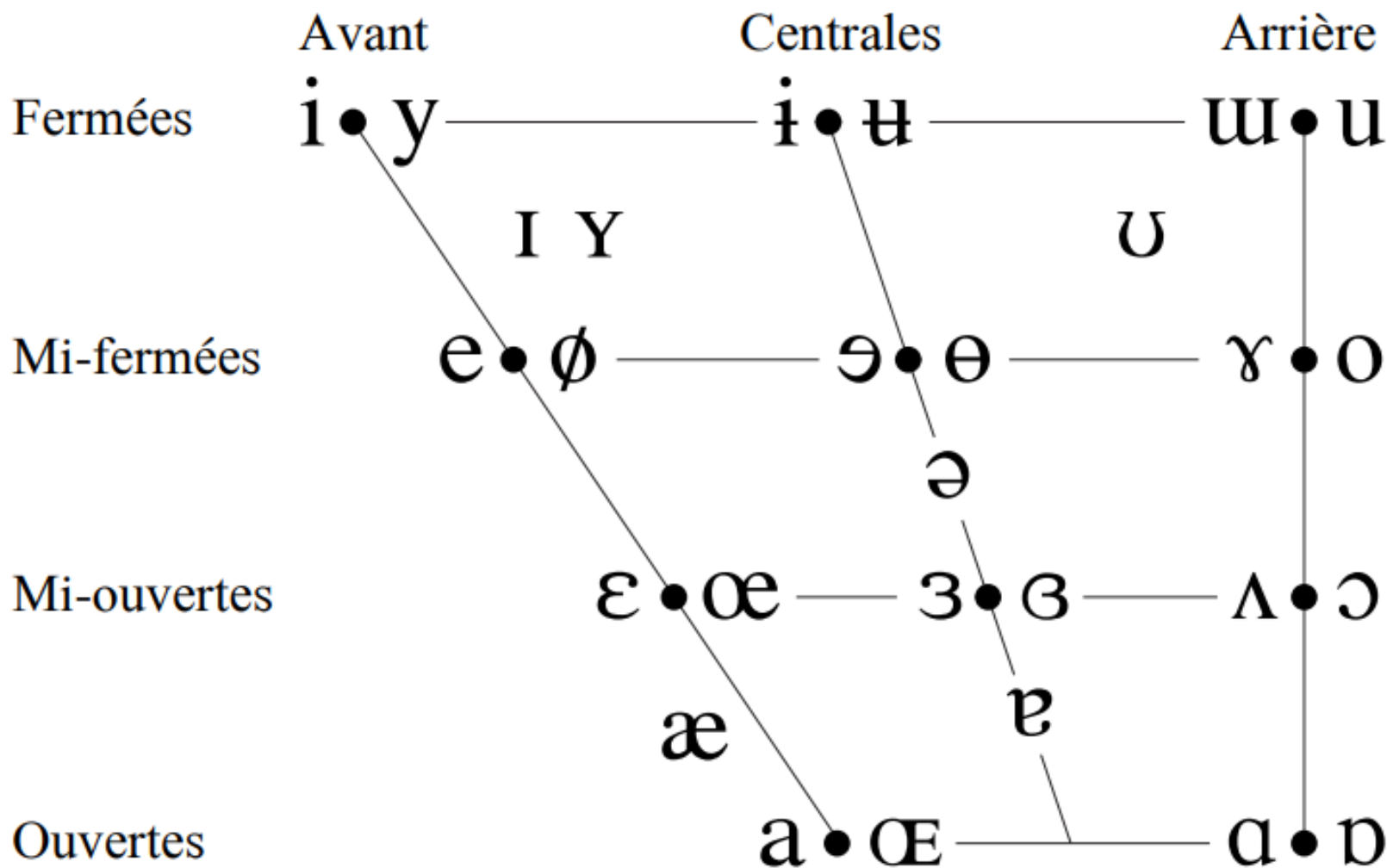
- Ahostuna: ahots korden mugimendua dago.
- Ahoskabea: ez dago mugimendurik.

– **Airearen bidea: ahokaria/sudurkaria**

- Ahokaria: airea ahotik ateratzen da
- Sudurkaria: airea sudurretik ere ateratzen da.

Bokalak

VOYELLES

Au sein d'une paire de symboles, celui de droite représente une voyelle arrondie.

Kontsonanteak (I)

CONSONNES (PULMONAIRES)

© 2019 IPA

	Bilabiales	Labio-dentales	Dentales	Alvéo-laires	Post-alvéolaires	Rétro-flexes	Palatales	Vélaires	Uvulaires	Pharyngales	Glottales
Occlusives	p b		t d			ʈ ɖ	c ɟ	k ɡ	q ɢ		ʔ
Nasales	m	ɱ	n			ɳ	ɲ	ŋ	ɴ		
Roulées	ʙ		r						ʀ		
Battues		ɸ	ɾ			ɽ					
Fricatives	ɸ β	f v	θ ð	s z	ʃ ʒ	ʂ ʐ	ç ʝ	x ɣ	χ ʁ	ħ ʕ	h ɦ
Fricatives latérales			ɬ ɮ								
Spirantes		ʋ	ɹ			ɻ	j	ɰ			
Spirantes latérales			l			ɭ	ʎ	ʟ			

Au sein d'une paire de symboles, celui de droite représente une consonne voisée. Les cases grisées signalent des articulations considérées comme impossibles.

Kontsonanteak (II)

CONSONNES (NON-PULMONAIRES)

Clics	Implosives voisées	Éjectives
<p>⦿ Bilabiales</p> <p> Dentales</p> <p>! (Post)alvéolaires</p> <p>≠ Palato-alvéolaires</p> <p> Latéral alvéolaires</p>	<p>ɓ Bilabiales</p> <p>ɗ Dentales/ alvéolaires</p> <p>ɟ Palatales</p> <p>ɠ Vélaires</p> <p>ʛ Uvulaires</p>	<p>’ Examples:</p> <p>p’ Bilabiales</p> <p>t’ Dentales/ alvéolaires</p> <p>k’ Vélaires</p> <p>s’ Fricatives alvéolaires</p>

Diakritikoak

DIACRITIQUES

o Non voisé	n d	.. Voisement soufflé	b a	Dentale	t d
✓ Voisé	s t	~ Voisement raclé	b a	┘ Apicale	t d
h Aspiré	t ^h d ^h	Linguo-labial	t d	┘ Laminale	t d
Lèvres plus arrondies	ɔ	w Labialisé	t ^w d ^w	~ Nasalisé	ẽ
Lèvres moins arrondies	ɔ̃	j Palatalisé	t ^j d ^j	n Relâchement nasal	d ⁿ
+ Lieu d'articulation	u	Y Vélarisé	t ^Y d ^Y	l Relâchement latéral	d ^l
Lieu d'articulation reculé	e	ɣ Pharyngalisé	t ^ɣ d ^ɣ	ˠ Relâchement inaudible	d ^ˠ
•• Lieu d'articulation centralisé	ë	~ Vélarisé ou pharyngalisé	t		
× Lieu d'articulation à moitié centralisé	ẽ	Élevé	e (ɹ = fricative alvéolaire voisée)		
Consonne syllabique	n	Abaissé	e (β = spirante bilabiale voisée)		
Voyelle non syllabique	e	Racine de la langue avancée	e		
˘ Rhotique	ə ɑ	Racine de la langue reculée	e		

Diptongoak

BEHERAZKOAK: /ai/, /au/, /ei/, /ou/, /oi/, /eu/

GORAZKOAK: /ia/, /ie/, /ua/, /ui/, /ue/, /uo/

<https://www.seeingspeech.ac.uk/ipa-charts/?chart=1&datatype=3&speaker=1>

Egitura

1. Soinua eta segmentu motak
2. Fonemak
3. Fonologia eta fonetika
4. Ortografia, ikur fonetikoak, eta fonologikoak

Fonema (I)

- Hizkuntza baten oinarrizko **soinu unitatea** da, ezaugarri multzo batek osatzen duena (**tasunak**).
- Fonemek hizkuntzen **inbentario fonologikoa**, eta, ondorioz, **soinu-sistema** egituratzen dute.
- Fonemak elkarren arteko **oposaketan** daude.
- Honakoa **komutazioaren** bidez erakuts daiteke.

Fonema (II)

- **Komutazioa (= trukaketa):** Hots segmentuak testuinguru berean agerraraztea, segmentuen arteko oposaketak edo oposaketa ezak agertarazteko:

Adibidez:	<i>zori</i> (txori)	-	<i>zuri</i> (txuri)
	<i>urde</i>	-	<i>urte</i>
	<i>zu</i>	-	<i>su</i>
	<i>ardo</i>	-	<i>arto</i>
	<i>ordu</i>	-	<i>ortu</i>
	<i>ere</i>	-	<i>ele</i>
	<i>hala</i>	-	<i>ala</i>
	<i>olha</i>	-	<i>olhã</i>

Fonema (III)

- Hizkuntzek fonema-kopuru mugatua dute.
- **Ezaugarriak / tasunak:** Segmentuen « osagarriak ».
- Elkarrengandik bereizteko edota **klase natural**etan biltzeko erabiltzen diren tasunak. **Ahoskamoduaren eta ahoskagunearen** aldetik zehazten dira.

Alofonoak

- Fonema batek **testuinguru** desberdinetan izan ditzakeen ahoskera desberdinak.
- Alofonoek ez diote hizkuntzari oposaketarik gehietzen.
  - *gasna, esne*
  - *dadin*
- Fonemaren itxura desberdin horiek (alofonoak) banaketa osagarrian dira
  - [s̺] eta [z̺]
  - [d] eta [ð]

Egitura

1. Soinua eta segmentu motak
2. Fonemak
3. Fonologia eta fonetika
4. Ortografia, ikur fonetikoak, eta fonologikoak

Fonologia (I)

- **Zer da fonologia?**
  1. Fonologia **hizkuntzaren osagai** bat da: Esanahiak transmititzen dituzten **hotsen sistema egituratua** da.
  2. Giza-hizkuntzen **hots-sistema** hori aztertzen duen **ikerketa arloa**, hotsen **hautazkotasuna** eta haien arteko **oposaketak** ikertzen ditu.

Fonologia (II)

- Oharmenean igar daiteke:

« hay pilas *sansun* »

Hau ez da Jolibu!

Estiripitisa

Poisson / poison

Hizkuntza baten inbentario fonologikoak (hau da, fonemen bildumak) baldintzatzen du hizkuntza horren hiztunen oharmena.

Fonetika (I)

- **Zwer da fonetika?**
  1. Hizkuntzaren hotsen **gauzatze fisikoa** da.
  2. Gauzatze fisiko hori aztertzen duen **ikerketa-arloa**, bai hotsen **uhinak** aztertuz edota hauen **ekoizpen** edo **hautematea** neurtzen dituela.

Fonetika (II)

- Fonetikaren barneko arloak:
  1. **Fonetika akustikoa:** ahots-uhinak ikertzen dituen fonetikaren atala da.
  2. **Fonetika artikulatorioa:** ahoskeran erabiltzen diren mugimendu eta keinuak ikertzen dituen fonetikaren atala da.
  3. **Fonetika pertzeptuala/auditoriala:** ahotsa nola hautematen dugun ikertzen duen atala.

Egitura

1. Soinua eta segmentu motak
2. Fonemak
3. Fonologia eta fonetika
4. Ortografia, ikur fonetikoak, eta fonologikoak

4. Ortografia, ikur fonetikoak, eta fonologikoak

Hizkuntza baten **bereizkuntza fonemikoek bere isla grafikoa** izan ohi dute hizkuntzaren ortografian.

- **Ikur fonetikoak:** ahoskeraren transkripzioan hotsak grafikoki islatzeko erabiltzen direnak.

<ez baduzu>   [eʃpaɯʃu]

- **Ikur fonologikoak:** fonemak islatzeko ikurrak:

<ez baduzu>   /eʃbaɯʃu/

4. Ortografia, ikur fonetikoak, eta fonologikoak

Hizkuntza baten **bereizkuntza fonemikoek bere isla grafikoa** izan ohi dute hizkuntzaren ortografian.

- **Ikur fonetikoak:** ahoskeraren transkripzioan hotsak grafikoki islatzeko erabiltzen direnak.

<ez baduzu>   [eʃpauʃu]

- **Ikur fonologikoak:** fonemak islatzeko ikurrak:

<ez baduzu>   /eʃbaduʃu/

4. Ortografia, ikur fonetikoak, eta fonologikoak

Hizkuntza baten **bereizkuntza fonemikoek bere isla grafikoa** izan ohi dute hizkuntzaren ortografian.

- **Ikur fonetikoak:** ahoskeraren transkripzioan hotsak grafikoki islatzeko erabiltzen direnak.

<ez baduzu>   [eşpaɯʂu]

- **Ikur fonologikoak:** fonemak islatzeko ikurrak:

<ez baduzu>   /eşbaduʂu/